

REPUBLIKA

MJESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST, UMJETNOST
I DRUŠTVO

KAZALO

Matko Sršen: *Držičev teatar prije Držića* / 3

Davor Šalat: *Ciklus pjesama Tumačenje zime* / 37

Tihomir Mraović: *Nove priče* / 41

***: *Čovjek/Everyman* / 54

Marko Grčić: *Čovjek i Umijeće umiranja* / 80

Tema broja:
POLITOLOŠKE ISKOPINE

Nikica Mihaljević: *Gledišta iz emigracije o hrvatskoj državnosti* / 84

Lujo Medvidović: *Rukovet* / 128

Stanka Gjurić: *Pjesme* / 133

UMJETNOST • KULTURA • DRUŠTVO

Zvonko Pandžić: *Od Galileja do zlatne ptičice* / 138

Zvonko Pandžić

Od Galileja do zlatne ptičice

O posmrtnoj mutaciji »srpskohrvatskoga« jezika

*Opera naturale è ch'uom favella;
ma cosí o cosí, natura lascia
poi fare a voi secondo v'abbella.*

Dante, *Paradiso*, XXVI, 130-132

[Uvodna napomena

Ovaj je članak izvorno bio napisan za *Književnu republiku* kao odgovor Snježani Kordić (2008) na njezinu polemiku protiv moje argumentacije (Pandžić 2008) glede poimanja naziva i sadržaja hrvatskoga jezika. Ovdje se objavljuje u neizmijenjenom obliku. Urednik *Književne republike*, Velimir Visković, prvotno je najavio objavljivanje za »četrdeset dana«, ali se predomislio. Nakon pola godine čekanja i više mojih upita konačno je javio da članak ne će objaviti. Zašto su se Visković i njegova stalna suradnica Snježana Kordić predomislili, čitatelj će lako naslutiti iz donjega teksta.

Polemika se tako na neki način kao »završni akord« vraća ondje gdje je prije deset godina i započeta s ovom »serbokroatisticom«, tj. u časopis *Republiku*. U međuvremenu je Snježana Kordić polemizirala s manje-više svim poznatijim hrvatskim jezikoslovcima, odreda zastupnicima posebnosti hrvatskoga jezika: Vinkom Grubišićem, Marijom Grčevićem, Daliborom Brozovićem, Stjepanom Babićem, Stjepanom Damjanovićem, Ivom Pranjkovićem i drugima. Polemika se zapalila zbog samoga naziva *hrvatski jezik*. Kordićka je bila i ostala zagovornica stajališta o jednom viševarijantnom (policentričnom) »srp-

skohrvatskom« jeziku. U mom se prilogu pokazuje zašto je takvo mišljenje i u sociolingvističkoj teoriji neodrživo, odnosno zašto je Kordićkina teorija, tj. teorija autorâ *Slova o srpskom jeziku*, da se jedan jezik navodno može definirati izvanjskim, tzv. pozitivnim, primjerice genetičkim kriterijima (štokavski dijalekt), na koncu ipak ireverzibilno propala ne samo u Hrvatskoj i Njemačkoj, nego i posvuda u svijetu.]

1. *Cur sermo?*

Čitatelju ovih redaka moram prije svega pojasniti o čemu će ovdje biti riječi, odnosno, barem spomenuti »prapovijest« polemike sa Snježanom Kordić koja se u ovom časopisu već godinama vrti u krugu poput *ringelšpila* (*Karussel-a*), to će reći bez ikakva dobitka za znanost, ali uz određenu »zabavu« za čitateljstvo. Ovaj put želim ipak pokazati *zašto je svaka rasprava s Kordićevom bila, zašto jest i zašto će zauvijek ostati бесплодна*. Ukratko bi se moglo reći da su njezine paranzanstvene nebuloze rezistentne na svaki oblik logike jer žive u svome zatvorenom svijetu, gledano zamagljenim očima magla je naravno i jedina vidljiva realnost, sve drugo su nejasne konture. Našire bi se moglo navesti stotinu njezinih prijestupa protivu formalne logike i znanstveno uobičajene argumentacije, ali ću se zadovoljiti s prokazivanjem tek nekoliko bitnijih argumentativnih posrtaja rečene gospođe.

U *Književnoj republici* 2007, 5-6, str. 150-173, Kordićeva se bila okomila (»Akademičke bajke«), na poimanje hrvatskoga jezika akademikâ HAZU povodom deklaracije »Hrvatski jezik«, nastojeći ih po tko zna koji put uvjeriti da govore njezinim *zakonopravilnim srpskohrvatskim* a ne, iako oni to tvrde, njihovim hrvatskim jezikom. Međutim, tu je iz čista mira i mene umijesila u Akademijina jezikoslovna nastojanja, pripisavši mi kao i akademikima »kri-
votvorenje prošlosti«, prepričavši tek jedan dio recenzije mojega izdanja prve hrvatske gramatike (Kašić 2005), koju je bio objavio Helmut Keipert (2006) u *Zeitschrift für slavische Philologie*. To je bio i jedini razlog da sam ubrzo saznao za Kordićevu i njezinu polemičku trakavicu iz *Književne republike*.

Odgovorio sam u članku »*In grammaticos*. O glotonomijskim iluzijama Snježane Kordić« (*Književna republika*, 2008, 3-4, str. 184-216). Kordićeva je ekspresno uzvratila već u sljedećem broju *Književne republike* (2008, 5-6, str. 257-281): »Jezična povijest i formiranje nacija (odgovor Z. Pandžiću i T. Maroeviću)«. To je bilo moguće zbog toga što je ona moj odgovor dobila od urednika u tiposkriptu (u *wordu*), a ja njezin ne, pa sam tako i moj odgovor njoj i njezin meni primio u tiskanom obliku nekako u isto vrijeme. No, to još mogu razumjeti, ipak je Kordićeva već postala *kooptirani* član redakcije *Književne republike*, čiji se članci uvijek najavljuju na koricama časopisa. Ona,

međutim, nije odgovorila *niti na jedan* od mojih prigovora glede njezinih paranzanstvenih iluzija¹ o zajedničkom jeziku, nego se obrušila na neke tvrdnje o formiranju *nacija* koje ja nikada nisam ni postavljao ni zastupao, a Kordićeva se ponaša kao da jesam. Utoliko ona i ovaj put uglavnom odgovara na njezine vlastite proponirane umišljenosti, a ne na moje prigovore, ne uspijevajući ni začas iskočiti iz svoga začaranog kruga. I što sada? Što se same stvari tiče, ona nije ni pokušala odgovoriti na najbitnije prigovore, pa je doista na mjestu pitanje kakva smisla uopće ima diskusija s tom gospođom.

Odgovaram joj ipak, prije svega stoga da netko od njezinih neupućenih obožavatelja ne bi pomislio da sam posustao ili da me je zabrinula razina apstrakcije supolemičarke, ali se zainteresiranim čitateljima moram ispričati zbog kašnjenja moga odgovora. Ranije nisam mogao odgovoriti, iako su me neki priuipitali zašto šutim, iz jednostavna razloga: svakodnevne brojne obveze to mi nisu dopuštale, za razliku od Kordićeve imam i drugoga posla, a dovršavao sam i novu knjigu (*Nepoznata proza Marka Marulića. O novo-otkrivenim i novoatribuiranim rukopisima*). Sada kada je knjiga objavljena (Pandžić 2009), a i jedna druga opširna rasprava (Pandžić 2008a), prije one treće i najveće knjige koja će uskoro u tisak (Divković 2009), uz svakodnevna predavanja, nastavu, klauzure, ispite i obveze, nađoh konačno malo vremena i za ovaj osvrt.

2. *Ad personam*

Kordićeva se jako uvrijedila da nisam s dovoljno poštovanja govorio o njezinoj osobi i zaslugama za slavistiku, pošto njezine uradke, objavljene po nekim egzotičnim zbornicima, nisam poznavao, a povrh toga da sam svoju osobnu funkciju gurnuo u prvi plan (str. 257): »Pandžić [...] kao takav netko i nešto nije nikada čuo za supolemičarku iz *Književne republike*, što dokazuje da je ona nitko i ništa«. Ovaj tip nesuvisle »logike« provlači se na preko dvadeset stranica smušenoga teksta bez ikakva podnaslova i logičnoga slijeda u argumentaciji. Ako Pandžić nije bio čuo za dotičnu osobu i njezine radove, onda je istina samo to da on za nju i njezine uradke nije bio čuo, pa s tim nema blage veze činjenica tko je on ili tko je ona. Moguće da Kordićeva i sama čuti da je u njemačkoj slavistici nitko i ništa, ali to opet nema veze ni s Pandžićem ni s logikom, koja bi ipak trebala biti u temelju svake argumentacije. Stoga je i njezin zaključak (258) da »se Pandžić lažno predstavlja kao netko tko je pratio znanstvene publikacije u Njemačkoj o našem jeziku« tek puka

1 Da se u Kordićkinu slučaju radi o paranzanosti, već je konstatirao Tonko Maroević (2008), međutim, njemu Kordićeva nije izravno odgovorila, usprkos podnaslovu njezina priloga, nego samo meni, tvrdeći (str. 257) da obojica imamo *slična gledišta*.

fantazmogorija. Istina je, naravno, posve drukčija. Pandžić je bio napisao da je revno pratio sve što se »o hrvatskim temama u Njemačkoj objavljivalo«, a ne »o našem jeziku«. Stoga on, *da proštiš*, nije ni obraćao pozornost na to je li nakladnik Buske iz Hamburga objavio vježbenicu »srpskohrvatskoga jezika« Snježane Kordić ili nije. Eto, to je bio glavni razlog da nisam poznao veleučenu gospođu Snježanu Kordić, pa niti preko njezinih publikacija sličnoga tipa o tzv. »srpskohrvatskome jeziku«, koji me uopće nije zanimao. Nitko od meni poznatih slavista nije spominjao Snježanu Kordić, a ni danas ju nitko od tih Nijemaca, koliko sam čuo, ne računa u ozbiljne slaviste. Ona opet veli da je bila čak »trideset semestara predavač«, no ne kaže da je uglavnom bila predavač najnižega akademskoga ranga, jer je većinom radila kao lektorica, tj. ispomoćna, a ne stalna učiteljica »srpskohrvatskoga jezika«, u Frankfurtu, Münsteru, Bochumu i Berlinu. Ne reče ni što danas radi, odnosno zašto već godinama ne predaje, nigdje i ništa.

Propitao sam se među slavistima što je to Snježana Kordić prije radila, uglavnom sam to znao kada sam joj i prvi put odgovorio, ali sam iz obzira prema osobi bez stalnoga zanimanja s bujnom narcisoidnom maštom, dakle iz čisto kršćanskih motiva, prvi put prešutio ono što sam znao. No, nakon što je ona pokušala moje poštovanja vrijedno zanimanje diskreditirati, to čitateljstvo i redakcija *Književne republike* trebaju saznati tek nekoliko činjenica o stalnoj autorici njihova časopisa, kao i razlog zašto će im ona još mnogo godina ostati vjerna suradnica.

Dakle, Snježana je Kordić dospjela iz Zagreba u Bochum kao lektorica za »srpskohrvatski jezik«. U Njemačkoj je, rekoh, na nekim sveučilištima bila lektor, uvijek tek na određeno vrijeme, i uglavnom tek s dijelom deputata. No kako se u Bochumu kumulativno habilitirala, tj. dobila *venia legendi* za (južno?)slavensko jezikoslovlje, željela je postati i profesorica, to će reći dobiti i doživotno mjesto. Ipak, kako nije slavistkinja širokoga profila, nego tek »serbokroatistkinja« (*mulier unius libri*), već godinama čeka da dobije neku pomoćnu profesuru ili barem kakvu službu. Neki njezini zagrebački prijatelji sada naveliko pričaju da bi se ipak uskoro mogla namjestiti u Jeni, da je stvar gotova, tamo da se traži pomoćni profesor za »balkansku lingvistiku«, odnosno urednik biblioteke »Nemci i Srbi«, u kojoj su već objavljene tri knjižice. Ako se to i dogodi, u što ipak sumnjam, bit će to više zbog kršćanskoga milosrđa ili nekog drugog motiva, a ne zbog njezine znanosti, za njemačkoga profesora ona konačno nema ni *Zeug-a* ni stila.

Sve to skupa ne objašnjava, međutim, njezinu radikalnu konverziju u Bochumu. I dok je u Zagrebu još, kako čujem, pisala o hrvatskome jeziku, to odjednom svu energiju investira da bi dokazala kako hrvatski jezik ne postoji, već samo »srpskohrvatski«, najglasnije pak odkada u zemljama sljednicama drugopropale Jugoslavije nitko više taj jezik ne uzima u usta. U tom smislu neprestano piše paraznanstvene polemike i objavljuje ih u *Književnoj republi-*

ci, miješajući iste sa znanstvenim publikacijama. Njezin glavni konvertitski i prozelitski motiv je *proziran*, ali ga ipak nitko u Hrvatskoj javno ne spominje, iako ga mnogi poznaju. Kordićeva je naime početno željela u Njemačkoj dokazati kako je u Hrvatskoj progonjena na jezičnoj osnovi, što bi bio dobar, zapravo jedini mogući razlog da joj se dadne politički azil, ili barem, u njezinoj manjkavoj logici, i dostatan razlog da joj netko u Njemačkoj ponudi profesuru za »srpskohrvatski« jezik. *Quod erat demonstrandum*. Dakle, dokle god postoji »srpskohrvatski« ili »naš« jezik koji Hrvatska ne priznaje, Snježana je Kordić, biva, progonjena. Stoga ona u svakoj svojoj polemici spominje ne samo da postoji taj njezin kućni jezik, nego i da je strahovito progonjena, budući da *Hrvatski ustav* propisuje hrvatski jezik, te da time manje-više svi Hrvati danas niječū postojanje njezina »materinskog« jezika, što znači da ju progone. Međutim, kako Nijemci uglavnom nisu vesla sisali, te njezin tip logike ovdje nije općenito poznat, to ona među poznatim slavistima nailazi samo na odbijanje. Jedan mi je njemački slavist čak rekao otprilike sljedeće: da svi nekadašnji »serbokroatisti« u Njemačkoj zamrže izraz »srpskohrvatski jezik«, više je učinila Snježana Kordić svojim prozelitskim diskursom, držala je neka predavanja u tom smislu, »jezična cenzura u Hrvatskoj«, »izgon srpskohrvatskoga« i sl. (usp. Kordić 2008b), nego li su to u prošlosti mogli učiniti Stjepan Babić i brojni hrvatski jezikoslovci. Njezina *quasi* argumentacija (rabulistika) je, kako reče, za to ime jezika »apsolutna kontraindikacija«. Osim toga njemački slavisti, barem oni koji nešto znače, ne žele podgrijavati ono što je i u teoriji i u praksi prohujalo s vihorom. Veliku »znanstvenu« podršku, međutim, Kordićeva dobiva od dva njemačka anonimusa (Gröschel, Völkl), zatim od lektorice Svetlane Ressel iz Heidelberga, Pera Jacobsena, danskoga člana SANU², te od Miloša Kovačevića, prononsiranoga četnika i jednoga od autora *Slova o srpskom jeziku*, koji postaje njezin *znanstveni intimus* i nasljednik kao lektor »srpskohrvatskoga« jezika u Bochumu. Time je, usput budi rečeno, nakon više desetljeća, Kordićkinim manipulacijama, prekinuta tradicija po kojoj su iz Zagreba u Bochum dolazili lektori za hrvatski jezik. Sada dolaze iz »Srpskoga Sarajeva«, o čemu je u *Književnoj republici* već pisao, iako dosta sramežljivo, i (ne)sretni učitelj Snježane Kordić, Ivo Pranjković.

2 Njeđa nimalo nije bilo zasmatalo da su Pavle Ivić & Co. bili *izbacili ijekavicu* u Bosni, uveli *Odbor za standardizaciju srpskoga jezika* (usp. Brborić, ed. 2006), nasilno propisali jezik udžbenika i televizijskih vijesti, zabranili latinicu na svim javnim mjestima i prometnim znakovima u »Republici srpskoj«, sastavili *Slovo o srpskom jeziku*, a vrlo se bijaše uzrujao kada se HAZU oglasila deklaracijom »Hrvatski jezik«, gdje u osnovi ne stoji ništa drugo nego tvrdnja da je hrvatski jezik jedan i jedinstven, te da Hrvati više nikada ne će dopustiti da im netko iz Danske ili Srbije propisuje i(li) nameće jezik, a najmanje ime njihova jezika. Slijedeći teoriju svojih prijatelja iz SANU Jacobsen je već prije bio spriječio da se u Danskoj uvede barem lektorat *hrvatskoga jezika*, dočim se u Zagrebu, moguće zbog tolerantnije jezične atmosfere i otvorenosti prema *svim* stranim jezicima, može studirati skandinavistika, tj. uz švedski i norveški, i poseban *danski jezik*.

Međutim, ono što nadobudnoj preobraćenoj serbokroatistkinji očito nitko nije kazao kada je došla u Njemačku, to joj mogu ovdje poručiti, iako je sve to za nju danas prekasno: ako je već imala kakvih profesoralnih ambicija onda je morala (sa)znati da u njemačkoj znanosti uglavnom vrijedi pravilo *Klasse statt Masse* (*klasa umjesto mase*), pa nije uputno svoje publicističke i polemičke članke ubrajati u *znanstvene publikacije*, pogotovo ne te publikacije stavljati u prvi plan. Dovoljno je napisati da se autorica bavi publicistikom, a prešutjeti stotinjak navodnih pozicija iz raznoraznih novina. Fakultet bi inače mogao doći do zaključka da dotična *möchte-ger*-profesorica više od dvije trećine svoga vremena investira u osobne obračune i polemike uvijek na jednu te istu temu, pa da mu takva svadljiva i jednostruka osoba uopće ne treba, čak i u slučaju da je i dobar znanstvenik, a kamo li kada je i onako *mulier unius libri*. To njemačko pravilo Snježana Kordić, nažalost, ni do danas nije razumjela, nego postojano radi u korist vlastite štete, a za svo zlo potom optužuje sve druge. Da i danas išta zna o njemačkoj sveučilišnoj praksi ne bi mi bila savjetovala (str. 258) »provjeriti u njemačkoj slavističkoj *Online-Bibliographie der deutschsprachigen Slavistik* sadrži li neki njen rad pa bi[h] saznao da je u tu bibliografiju uvršteno stopedeset njenih lingvističkih publikacija, više od bilo kojeg drugog njemačkog slavista«. To je priča za neupućene, jer ima njemačkih slavista koji su objavili ili priredili više knjiga nego li Kordićeva polemičkih člančića, a svejedno ih nema u *Online-Bibliographie*. U stvari, ima nekoliko razloga što je situacija s *Online-Bibliographie* takva kakva je, tj. da i tu prazne tikve plivaju iznad vode. Prvi je da svatko osobno ubacuje u tu bibliografiju što želi, Snježana je Kordić tu bila vrlo revna, ubacivala je svaki novinski člančić i polemiku, a oni njemački slavisti koji do sebe drže, odnosno ne žele biti u njezinu društvu, nisu unijeli ni jednu poziciju. Na koncu se dogodilo to što se dogoditi moralo, pokretači bibliografije su objavili (*Bulletin der deutschen Slavistik* 2008) da je eksperiment propao i da se *obustavlja* rečena bibliografija. Više ne će biti ubacivanja. I točka. Razloga je više, ali uglavnom nije bilo sporazuma o tome što je to znanstvena publikacija, u kojem se mediju objavljuje i sl. Bibliografija je jednostavno bila pretrpana otpadom sa svemreže (*zugesmüllt*), tj. često i s neznanstvenim radovima, najpoznatiji slavisti se tu i ne pojavljuju, pa je zbog toga bibliografija zapravo samo krivotvorila stvarne domete njemačke slavistike. Tako, primjerice, članak »Kultura paprike na Balkanu« s brojnim slikama visoke rezolucije o različitim sortama, može biti zanimljiv u etnologiji i agronomiji općenito, no nikako u slavistici. Time je i Kordićkina znanstvena veličina, koja je barem virtualno (po broju pozicija) bila nadmašila sve njemačke slaviste, bila i ostala jedna velika napuhana iluzija, pukla na koncu kao i svaki *Luftballon*, pa nigdje više, osim u svemrežnom otpadu, nema ni njezine veličine, ni rečene bibliografije, ni postuliranoga srpskohrvatskoga, njezina navodno materinskog jezika.

Nadalje, kada i ako rečena autorica, javljajući se na buduće natječaje, bude spremala svoje uradke u *tvrdoj, papirnatoy kopiji*, svaki će fakultet vidjeti³ da se od 150 pozicija u otprilike 130 njih na tek po nekoliko stranica ponavlja jedna te ista stvar, a svih tih 130 pozicija i onako stanu u jednu šaku (jada). Kada, ubrzo potom, oni upućeniji saznaju da je od tih 130 Kordićkinih navodnih znanstvenih publikacija (udžbenik *srpskohrvatskoga* nije naravno *znanstvena* publikacija), te novinskih polemika posvećeno dokazivanju da je »srpskohrvatski« jedan, i to policentričan jezik, što je Brozović (1992) u jednom članku već davnih dana, daleko prije Kordićke bio tvrdio, to će svaki Filozofski fakultet, bar u Njemačkoj, zaključiti da tih 130-ak članaka Snježane Kordić u znanosti ne znače apsolutno ništa, jer kao kopije Brozovićeve argumentacije *ne donose ništa nova*, čak kada bi teorija i bila točna. Pored toga što prešućuje Brozovićeve otklone od svoje teorije, Kordićeva je tu i tamo ubacila još i parafraze o naciji, nacizmu i sl., ali ni to joj nije originalna priča, nego tek nesuvisla redukcionistička kopija raznih sociologa i povjesničara, koji s hrvatskim jezikom opet nemaju blage veze. Ti su njezini radovi stoga jednostavno za *Altpapier* ili za *otpad* na svemreži. To toliko, jer Kordićeva tvrdi (str. 258) da ona u jednoj od američkih bibliografija ima daleko više popisanih publikacija od »akademika Radoslava Katičića ili akedemika Dalibora Brozovića iako su dotična gospoda dvostruko starija od nje«. *Masse statt Klasse*.

Kako bi pak barem nekoga u Hrvatskoj uvjerila da je ona ipak u nešto upućena, valjalo je dokazati da sam ja neupućen, jer eto ne poznajem njezine *epochenmachende* uradke. Stoga se Kordićka dala u potragu za Pandžićem, nešto čula, nešto načula, bitno prečula, iako je mogla povjerovati samomu Pandžiću koji je sasvim točno napisao da je studirao filozofiju, teologiju i klasičnu filologiju u Freiburgu im Breisgau, pa valjda to i predaje, danas kao *viši studijski*

3 Ovdje čitateljima valja pojasniti da su sveučilišni natječaji u Njemačkoj i Hrvatskoj posvema različiti. Kako nema nikakvoga automatizma pri imenovanju profesora, u Bochumu nitko nije došao na ideju da Kordićevu uzme za doživotnu profesoricu. U Njemačkoj, naime, niti jedan bivši asistent nakon habilitacije ne može postati profesor na svojem vlastitom sveučilištu, nego ga za profesora mora pozvati *neko drugo* sveučilište. Nakon tri godine kao docent svojega sveučilišta on će konačno ostati bez posla, nitko ga tu ne će imenovati profesorom. Naravno, nakon što je postao profesor na drugom sveučilištu on može nakon tri godine službe ponovno dobiti poziv svojega prijašnjega sveučilišta, opet, naravno, uz umjereno, izvantarifno povećanje plaće. To je praksa koja vrijedi u Njemačkoj još od početka 19. st. i poznate sveučilišne reforme Wilhelma von Humboldta. Nakana je bila, ostala je do danas, spriječiti »incest« u *kućnom* znanstvenom poduzeću, gdje se po iskustvu kritika postojeće znanosti ne tolerira, iako napretka u znanosti nema bez kritike i provjetranja. U Hrvatskoj, od 1945. pa sve do danas, pogotovo pak nakon tzv. bolonjskoga procesa, vrijedi pravilo, kako to tvrde neki zlobnici, da će svaki asistent na katedri naslijediti svoga profesora ako marljivo i nekritički ponavlja što je od njega naučio, te ispunjava formalne kriterije i godine službe. Izuzetci su navodno rijetki, recimo u slučaju ako asistenta, po nesreći, negdje između Črnomerca i Dubrave »zgužva« tramvaj. To opet znači da je *serbokroatistica* Kordić u Njemačkoj svaki put na natječaju izložena *realnoj konkurenciji* velikoga broja šire obrazovanih slavista, pa njezinu veličinu nitko ne će ni otkriti, pogotovo ako ona uopće nije usporediva s tzv. *punim* slavistima (»Vollslavisten«) koji su njezini sunatjecatelji. U Hrvatskoj bi Kordićeva, ali ne samo ona, već zbog formalno-natječajnih mogućnosti prošla daleko bolje nego u Njemačkoj, naravno kada bi netko potrebovao profesora *njezina* jezika. Kako trenutno izgleda, Filozofski fakultet u Zagrebu je njezina realna opcija za nastavak karijere, gdje joj onedavno opet objavljuju srpskohrvatsku promidžbu (usp. Kordić 2009).

savjetnik (Oberstudienrat), dakle uopće ne prešućuje da je on *i Religionslehrer*, ali ne samo to. Treći je problem što Kordićka ne poznaje njemački (visoko) školski ustroj pa ne zna što je to *Kaufmännische Schule (School of Economics)* u »selu s trinaest tisuća stanovnika zvanom Tauberbischofsheim« (str. 258), a još manje zna što to radi njemački *Lehrer* u srednjoškolskom i višem obrazovanju. U našem centru, uz opću gimnaziju, imamo nekoliko vrsta škola i studijskih pravaca menadžmenta, gdje su pored čisto gospodarskih predmeta zastupljene i filozofija i teologija, razni jezici, tečajevi gospodarske i tehničke etike, kao i socijalni nauk Katoličke crkve. Sve to naše apsolvante osposobljava da mogu bolje procjenjivati ne samo gospodarske nego i socijalne potrebe društva, i to ne samo u Njemačkoj, nego i u globalizirajućim procesima po čitavome svijetu gdje bivaju zaposleni. Time već od početka izobrazbe stječu komparativne i argumentativne prednosti, uključujući tu i »socijalnu osjetljivost«, prema sličnim apsolvantima iz drugih država.

Moje pak kolege napreduju u službi *po natječaju* a ne »na osnovi poodmakle životne dobi«, kako to tvrdi Kordićeva. Inače, zašto ona sama nakon »trideset semestara« ne napreduje u službi? Neupućena gospođa, u stilu nekadašnje nabrušene skojevke, veli čak (str. 258) da kada bih naveo te podatke o sebi »onda njegova neupućenost više ne bi nikoga čudila«. Očito je zaboravila u kojem se vremenu i prostoru nalazi, inače takve gluposti ne bi pisala i ne bi se ponašala kao da sam ja zastupnik Šuvarova jugo-strukovnog školstva. Niti jedan njemački sveučilišni profesor, čak ni onaj iz vremena DDR-a, ne bi s toliko podcjenjivanja govorio o svome kolegi iz gimnazije i više škole koji je – usporediva platnoga razreda u službi – viši studijski savjetnik (*Oberstudienrat*), a koji je uz to i *priznati znanstvenik* (filozof i filolog), ali zato to zbori osoba revolucionarnog žara bez ikakva zanimanja, još uvijek u borbi protivu klasnoga (?), religijskoga⁴ i(li) nacionalnoga neprijatelja. Možda je to jedan od razloga da Kordićeva još nije dogurala do neke službice u Njemačkoj, nju ne zanima stvarnost i znanost, nego ideologijski prozelitizam.

Druga je stvar da sam ja u Freiburgu, ovdje to navodim samo zbog toga što je Kordićeva pokušala diskreditirati moju lingvističku kvalifikaciju, studirao ne samo filozofiju i teologiju, nego i grčki i latinski i hebrejski jezik, a veleučena gospođa Kordić u Zagrebu (?) tek neki meni nepoznati »srpskohrvatski« jezik i neslavno propalu »jugoslavistiku«. Niti jedan od njemačkih slavista, a

4 Izgleda da je Kordićeva našla svoje teorijske istomišljenike u spisima jedne poznate sekte bojovnih ateista u Njemačkoj (usp. *Književna republika*, 11-12, 2008, str. 216-224), poistovjećujući kroz svoju *Kurzschlusslogik*, na priličito osebujan način, religiju i hrvatski jezik, znanost i srpskohrvatski jezik. Tipičan silogizam njezine nakazne logike glasi: *hrvatski jezik* je religija, Kordićeva je za *srpskohrvatski jezik*, ergo, Kordićeva je za znanost. Lingvistika nikako ne uspijeva skužiti da njezin silogizam nije na mjestu, jerbo *hrvatski* i *srpskohrvatski* nisu *kontrarne* (suprostavljene) nego *kontradiktorne* veličine. Dakle, kada bi hrvatski jezik u prvoj premisi i bio religija, što je naravno totalna glupost, time se ipak nikada ne bi moglo dokazati da je serbokroatistica znanstvenica, jerbo bi *srpskohrvatski jezik* u drugoj rečenici bio samo *nešto različito* od religije (nešto *kontradiktorno*), te Kordićeva nikada, baram u tom tipu silogizma, ne može dokazati svoju znanstvenost. Isti tip *Trugschluss-a* susreće se tijekom čitave argumentacije Snježane Kordić.

poznajem mnoge, mene ne bi ni u snu nazvao »neznalicom«, a najmanje oni koji su čitali moje radove. Dapače, moje studije cijene i njemački filozofi i njemački slavisti⁵, pa ne patim od kompleksa manje vrijednosti kao Kordićeva. Nadalje, o sebi prvi put nisam mnogo pisao jer se nisam htio previše hvaliti pred supolemičarkom koja je bez zanimanja, a najmanje zbog toga što bih se imao bilo čega postidjeti.

Ipak, da se Kordićeva drugi put ne bi zalijetala, to joj treba biti jasno da je Pandžiću u službi konkretno povjerena i izobrazba mlađih kolega, to će reći svršenih sveučilišnih studenata (referendara) koji se spremaju za drugi državni ispit, pa stoga mora predavati ne samo u »seoskom« centru nego i u državnom nadregionalnom, zemaljskom seminaru za pedagogiku, u glavnom gradu jedne velike savezne države, s otprilike milijun stanovnika. Osim toga, po pozivu Pandžić sudjeluje u jednom sveučilišnom znanstvenom projektu, a mogao bi do konca svoje profesionalne karijere raditi samo na tome, imao bi dovoljno posla. U tom sveeuropskom *filozofijskom* projektu koji djelomice financira Europska Unija, surađujem u projektu izdavanja dosada neizdanih djela renesansne filozofije. Tu sam u program »ubacio« i odgovaram za latinska djela našega mudroslovca i bogoslovca Jure Dragišića (1445-1520). U drugom, slavističkom, ali također međunarodnom projektu, s jednim slavistom bih uskoro mogao postati suvoditelj projekta kritičkoga izdanja *ruskih* prijevoda (17. st.) i komentara slavnih *latinskih* djela *Ars brevis* i *Ars magna* poznatoga *vjeroučitelja* Katalonca Ramona Llulla (1232-1316), oca katalanske književnosti. Suradnju na tom projektu mi je ponudio, nakon što je čitao moje izdanje Kašićeve gramatike i neke druge moje radove o renesansnoj filozofiji, jedan engleski slavist⁶. Od posla, međutim, jedva nalazim slobodnog vremena, pa moram smanjivati deputat (satnicu) predavanja, pa ću drugi projekt najvjerojatnije morati otkloniti. Toliko zasada o meni, no možemo nastaviti raspravu *ad personam* ako Kordićeva i nadalje bude željela pokazivati svoj vlastiti *znanstveni Olimp* i moju *neznalačku minornost*.

U samoj stvari pak, dakle što je bio povod da me se Kordićeva dovezala, tj. zašto prevodim *ilirski s hrvatski*, valja se bojati da ona ni ovaj put ne će razumjeti što sam ja to objavio ili tvrdio, jer te stvari ne spadaju u njezin koncept »serbokroatistike«. Iznova će *raspištoljiti* iz svih oruđa po meni, biva krivotvo-

5 Protivu boljega znanja Kordićeva tvrdi (str. 278) da je moje izdanje Kašićeve gramatike (2005) predstavljeno tek »u glasilima naših iseljenika u svijetu«, a njezina knjiga da se recenzira »isključivo u znanstvenim časopisima«. Ipak, osim jednoga švicarskog portala (www.croatia.ch), iseljenici se, nažalost, nisu zanimali za moju knjigu, ali su recenzije objavili međunarodni časopisi *Zeitschrift für slavische Philologie*, *Wiener slavistisches Jahrbuch*, *Contrastive Linguistics*, *Historiographia Linguistica*, a i neki drugi časopisi u Rusiji, Češkoj, Japanu, Hong-Kongu i Brazilu. Kordićekini radovi, naprotiv, dobivaju najbolje ocjene u časopisu *Slovesa* iz Banja Luke, te u izdanjima *Matice srpske* iz Novoga Sada. Najodanije penegirike (*totalni lingvistički opis*) piše joj »sintaktičar« Miloš Kovačević.

6 Ovdje moram Kordićevoj reći da *vjeroučitelj* Llull ima neke veze ne samo sa *scientia universalis* Gottfrieda Wilhelma Leibniza, nego i sa jansenističkom *Grammaire générale et raisonnée* iz Port-Royal (1660), o kojoj serbokroatica, naravno, nema pojma. U svakom slučaju to je, za zahtjevnije gramatičare, iznimno izazovna tema.

rim prošlost, iako za tu tezu ona doista nema nikakva stvarnog razloga. Već jednom nije razumjela što sam ja to učinio (priredio *kritičko latinsko izdanje* prve hrvatske gramatike), pa misli da sam ja *tek preveo* na hrvatski jezik tu gramatiku. Ja sam tu gramatiku *i preveo*, ali samo zbog toga što Kordićeva ni slični nazovi lingvisti ne znaju čitati ni latinski ni prvu hrvatsku gramatiku, ali to nikako nije sve što sam učinio. Pa kada Keipert (2006) hvali moje izdanje a kudi moj prijevod *illyricus s hrvatski*, Kordićeva uopće *ne kuži* o čemu je riječ. Keipert je očito bio pomislio da se *ilirski* kod Kašića i kroz povijest odnosi i na *srpski* i na *hrvatski* »đuture«, tako bi to rado imala i Kordićeva, pa kao dokaz navodi ilirca Dragutina Rakovca i njegovu želju da ilirski proširi od Jadrana do Crnoga mora. Međutim, ja sam već u mome prvom odgovoru naveo da usprkos želji iliraca niti jedan jedini *Srbin* (dakle jedan od onih koji su u pisanju koristili *salo debeloga jera*), barem meni takav nije poznat, ni u Kašićevo vrijeme ni poslije, a najmanje u 19 st., nije htio ni čuti za ime ilirsko, bilo za svoj jezik, bilo za svoj narod. Apsolutno nitko, a najmanje Vuk Karadžić⁷. Slična je situacija i s latiničnim pismom. Kada Kašić piše latinicom on doista ne misli da bi ga pravoslavni Srbi prihvatili, ponajmanje zbog njegova jezika (za njih su pučki jezik i latiničko pismo stoljećima bili *apsolutna kontraindikacija*), on piše za katoličke misionare u misijama, često strance, koji su trebali naučiti hrvatski jezik. Što su o tome mislili Srbi u njegovo vrijeme i kasnije trebala bi Kordićeva pročitati kod Jovana Skerlića (1909), kojega sam već bio citirao. E sada, ako Keipert nije znao da su svi Srbi kroz povijest bježali od imena i slova ilirskoga (»latinski prozelitizam«) kao vrag od tamjana, to mu možemo oprostiti. Njemu sam, ali i Kordićevojoj, već postavio zadaću, ali još ne reaguju: navedite mi ime jednoga jedinog pravoslavnog *Srbina* kroz povijest koji je u *unutarsrpskom diskursu* bio prihvatio *ilirsko* ime *svoga* jezika, pa tek onda ispravljajte moj prijevod. Jedini *suvremeni srpski* zagovornici teze da je Kašićeva gramatika u stvari gramatika *srpskoga* jezika, samo da se jadnik Kašić malo zbunio oko imena, pisma i *sala debeloga jera*, jesu, gdje će suza neg' na oko, potpisnici pamfleta *Slovo o srpskom jeziku*, uključujući i Miloša Kovačevića, znanstvenoga intimusa gospođe Kordić. Keipert, vjerujem, ne bi, za razliku od Kordićeve, rado htio biti u njihovu društvu, ali ipak, realno gledajući, ispada da je i on, iz neznanja, na njihovoj strani. Stoga je i Kordićevojoj vrlo bitno da ilirski *retroaktivno* bude *jedan jezik* sa srpskim, što je napustio čak i Pavle Ivić, jer bez toga ne može ni današnji hrvatski biti jedno sa srpskim, i zbog toga se ona konačno dovezala moje malenkosti, iako joj nije bilo uzmanjkalo »neprijatelj«. Nakon nje će, imamo podjelu rada, braća *slovopisci* taj jezik *zakonopravilno prisajediti* kao isključivo *srpski* jezik, a Kordićeva će reći da ona ipak s time nema ništa, nego da ona samo poput Galileja *objektivno* sudi (*štokavski* = *jedan jezik*), dočim će *slovopisci* objektivno, tj. »zakonopravilno aminovati«: *jeste jedan ali srpski*.

7 Moguće da se ipak pokoji Srbin kroz povijest izjasnio spremnim »prisajediti iliričesku« književnost, ali nikada svoju proglasiti »iliričeskom«. No, i to su bile apsolutne iznimke kod Srba.

Drugi prigovor, onaj o mojoj gramatičkoj terminologiji u prijevodu Kašićeve gramatike, još je apsurdniji. Kordićeva veli (str. 279) da »...nitko nema Pandžićevo *brojevno pridjevno ime*«, što bi trebalo dokazati da sam lingvistički neobrazovana osoba. Imaju, imaju, uglavnom sve gramatike prije 19. st., dakle kroz otprilike sedamanest (17) stoljeća, pa tako i Kašićeva (*nomen adjectivum numerale*), što, naravno, lingvistički neobrazovane osobe ne znaju. Stoga, dakle zbog njezine manjkave izobrazbe, ovdje bih sada morao objašnjavati gospođi Kordić zbog čega i kako to Kašić koristi takvu terminologiju u nominalnoj morfologiji pa i taj pojam, a istoga nema u gramatici iz koje je ona, kao žena jedne knjige, crpila sva svoja gramatička znanja. Tek ukratko, ne bi li ipak vrlo lingvistica malo uznapredovala u gramatici, tradicionalna gramatika nema istu podjelu vrsta riječi koju je učila bivša lektorica Kordić (imenice, zamjenice, pridjevi, brojevi, itd.). Tu klasična gramatika ima malo logičniju podjelu, recimo na *nomen substantivum* (*ime bića*, ne *imenica*) i *nomen adiectivum* (*pridjevno ime*, ne *pridjev*, jer tu ima i današnjih zamjenica), a od tih *pridjevenih imena* jedno je i *nomen adiectivum numerale*, tj. *pridjevno brojevno ime*. Broj dakle nije posebna vrsta riječi kao u današnjim gramatikama hrvatskoga jezika nego tek jedna od podvrsta *pridjevenih imena*. Dakle, kada kažemo *tri*, taj broj se logički i danas uvijek odnosi na *ime nekoga bića ili stvari*, odnosno pridjeva se imenu (npr. *tri ribe*, *četiri žabe*, ili sl.), pa ne može logički stajati sam za sebe (*tri*), pa konačno stoga broj nije posebna vrsta riječi (jer bez bića ili stvari ne označava ništa). Nadam se da je lingvistica sada razumjela zašto sam preveo tako, tj. iz *čisto didaktičkih razloga*, kako bi i ona, u povijesnoj gramatici i filozofiji jezika potpuni analfabet, u latinskome jeziku također, razumjela da Kašić ima, koje li drskosti, malo drugčiji gramatički metajezik nego ona sama. Za prvu lekciju je dosta, iako bi njoj ovdje valjalo pojasniti i zašto zamjenica i pridjevno ime ne odgovaraju današnjem opsegu, zašto vremena i načini divergiraju, ali to bi nas doista vodilo daleko od teme, a Kordićeva bi trebala jako mnogo vremena da bi sve to shvatila. Međutim, meni je iz svega ovoga postalo razvidno da vrlo lingvistica nema blage veze ni sa suvremenom kognitivnom gramatikom, niti sa semantikom općenito, inače ju ne bi smetao Kašićev semantički ustroj prve hrvatske gramatike, još manje moj prijevod.

3. *Ad rem*

Desetak od dvadesetak stranica svoga smušenoga teksta Kordićeva koristi kako bi pokazala da ja (str. 262) mislim što ne mislim, tj. »on misli da je današnja podjela ljudi na hrvatsku nacionalnost, slovensku nacionalnost, makedon-

sku itd. bila zadata objektivnim svojstvima tih ljudi«. Što bi to trebalo značiti Kordićeva je već prije (str. 258) pojasnila: »Njegova osnovna teza je da a) oduvijek postoji hrvatski narod, b) svaki narod ima svoj jezik, c) iz toga proizlazi da oduvijek postoji zaseban hrvatski jezik, d) ako taj jezik postoji oduvijek, podrazumijeva se da postoji i danas«. A kakve to sve veze ima s Pandžićem? Apsolutno nikakve. Pandžić je jasno iznio svoje stavove o tim pitanjima, na koje se Kordićeva ne osvrće, već priča o sablasnim vjetrenjačama koje joj se ukazuju u glavi, a ne citira Pandžića gdje je što rekao.

Pandžić, još jednom, nigdje nije govorio da je bilo koja nacionalnost zadana »objektivnim svojstvima ljudi«, ali je Kordićeva govorila, to ponavlja neprestano, da je jezik zadan »objektivnim«, tj. određenim *genetskim svojstvima* (npr. *štokavski = srpskohrvatski*). Naprotiv njezinoj tvrdnji, Pandžić će, poput mnogih autora koje citira Kordićeva, biti mišljenja da nacija nastaje kroz »povijesni diskurs« određenih ljudi na određenom području, ali se taj *diskurs* odvija i razvija na *povijesno specifičan način za svaku od nacija*, poglavito među slavenskim narodima, inače to i *ne bi bio diskurs*, a ne na jedan te isti način za sve nacije, kako to zamišlja Kordićeva. Upravo stoga sam se usudio priupitati vrlo lingvisticu da znanstvenoj zajednici i širem čitateljstvu pojasni samo jednu jedinu stvarčicu:

Kako to da nastanak i jedinstvo neke nacije počiva na *povijesnom diskursu* (elita, ovih ili onih staleža ili običnih ljudi), što prihvaća i Kordićeva, a jezik, naprotiv, da se, iako je on *diskurs par excellence*, definira, kako tvrdi ista Kordićeva, prema nekim *objektivnim, izvanjskim*, to će reći *genetskim ili strukturalno-geografskim* karakteristikama (štokavski dijalekat) bez ikakva diskursa? I to je *srž* spora. Kada bi Kordićeva logično i razvidno odgovorila na ovo pitanje onda ne bi više mogla zabavljati čitateljstvo *Književne republike*. Stoga, zaključujem, na ovo pitanje ona nikada ne će odgovoriti, barem ne logički suvislo, i zbog toga je svaka diskusija s njom uzaludna. Međutim, ipak nije jasno kako ona uopće *može sanjati* da bi je neko sveučilište u Njemačkoj pozvalo za profesoricu ako nije u stanju riješiti tu najbanalniju logičku dilemu u koju je sama sebe i svu svoju znanost uvukla. Lakše je naravno reći da je netko drugi kriv, da je netko progoni, nego li priznati da je njezina znanost manjkava.

Zapravo, sumnjam da će ona ovo moje pitanje i razumjeti, budući ga nije razumjela ni prošli put, iako sam to pojasnio na str. 210. Tada sam već jasno formulirao gdje je skrahirala teorija Snježane Kordić, međutim veleučena gospođa se na to ne osvrće. Stoga za čitatelje ponavljam to odlučujuće pitanje, koje sam prošli put bio formulirao otprilike na sljedeći način: Ako je nastanak svake nacije uvjetovan povijesnim *diskursom*, tijekom kojega su se određeni ljudi našli zajedno u jednoj a neki drugi opet u drugoj zajednici, što Pandžić uopće ne osporava (osporava međutim tvrdnju da je povijesni diskurs kod svih nacija tekao na isti način, po istoj šabloni), kako to i zašto to jezik (nacionalni

ili višenacionalni, svejedno) biva definiran, barem po Kordićevoj⁸, Iliji Garašaninu, Vuku Karadžiću, Pavlu Iviću, Radmilu Marojeviću i Milošu Kovačeviću, prema *pozitivnim*, tj. genetskim kriterijima (*štokavski* = jedan jezik, *ergo* srpski za ovu elitu)?

Da je Kordićeva kod mene bila završila početni tečaj formalne logike⁹, o modalnoj logici ovdje nećemo trošiti vrijeme, ovo bi je pitanje doista protreslo, pitala bi se kako riješiti logički problem. Zar stvarno misli da njemački profesori lingvistike, kod kojih se natječe, ne poznaju ovu stranputicu njezine »znanosti«? Kada bi znala logički argumentirati ona bi mogla doći do zaključka da je i svaki jezik, kao i svaka nacija, nastao u diskursu, dakle ako A onda i B, u jednom diskursu ovaj, u drugome opet onaj jezik, u trećem povijesnom diskursu neki višenacionalni, »policentrični« zajednički jezik, već prema povijesnoj konstelaciji i razvoju pismenosti i komunikacije (diskursa) među određenim ljudima i nastajućim kulturama. Dante bi rekao *così o così*.

Bilo koji od mojih đaka ili studenata s kojima sam na tečaju formalne logike zajedno čitao po nekoliko poglavlja iz Aristotelove *De interpretatione* (posebno tzv. *Seeschlachtspassage*), bi na ovome mjestu pokušao uskladiti obadvije pozicije, odnosno *odbaciti* onu koja nije logična. A ta je da je neki *književni jezik* moguće definirati čisto *genetsko-strukturalnim* kriterijima, bez obzira dakle na *diskurs* i povijest nastanka, to jest bez obzira na činjenicu koji su ljudi s kojima gradili određenu zajednicu a koji ne. Upravo zbog toga zajedničkog povijesnog *diskursa* moglo se dogoditi da obični ljudi u Hrvatskoj, iako trodijalekatne jezične osnove, čute jezično zajedništvo hrvatskoga književnog (štokavsko-jekavskog) jezika, a ne i srpskoga (štakavsko-ekavskog) književnog jezika, iako je genetski moguće ustanoviti određenu objektivnu, pozitivističku sličnost u *strukturi* srpskoga i hrvatskoga književnog jezika, naravno ako posve zanemarimo različitost pisama. Hrvati su dakle kroz povijest *izdiskurzirali* svoju hrvatsku naciju i hrvatski *književni jezik* na *štokavsko-jekavskoj* osnovi, a Srbi svoju naciju i srpski jezik na *štakavsko-ekavskoj* (šumadijsko-vojvođanskoj) dijalekatnoj osnovi, ako je dijalektologija (*čt-*, *št-*, *šč-*) ovdje uopće bitna. Isto tako su stoljećima 23 Habsburgovca bili *njemački carevi*¹⁰, pa se *njemački*

8 Kordićeva tvrdi da ona ipak nije istoga mišljenja kao ovo društvo. Zbilja? Da je štokavski jedan jezik tvrdi i ona i svi nabrojani mušketiri velikosrpske jezične politke. Jedina razlika je u tome da bi Kordićeva taj jezik zvala *srpskohrvatski* a rečena gospoda *srpski*, pa je za njih štokavski dijalekt ujedno i *definiens* granica Velike Srbije (Goebel 2005) i srpske nacije. U naivnijoj interpretacijskoj varijanti moglo bi se reći da Kordićeva danas revno služi tim mušketirima, kako bi to rekao Milovan Đilas, kao »korisna budala«, i to na putu ostvarenja iste ideje.

9 Valja priznati, a ne grijешiti dušu, da bi i priručnik formalne logike Gaje Petrovića, koji je svojedobno kolao po školama u Hrvatskoj, iako je bio tek kompilacija tuđih priručnika, ipak pomogao da Snježana Kordić uopće sazna što je to silogizam, koliko ih tipova ima, čemu oni služe, te zašto logiku ne može zaobići nijedna znanost. Nažalost, ona nije prošla nikakav tečaj logike za vrijeme svoga školovanja, što je danas teško kompenzirati.

10 *Sveto rimsko carstvo njemačke nacije* (*Sacrum Romanum Imperium Nationis Germanicae*) pojavljuje se kao pojam već od 15. st., a od 16. st. do 1806., kada se carstvo gasi, skoro isključivo. To bi Kordićeva znala da je imalo primirisala njemačke škole. Ona, međutim, punih pluća tvrdi da se njemačka nacija formira tek od sredine 19. stoljeća, iako se tu radi o suvremenom pojmu njemačke nacije. Ovih dana *Drugi program njemačke*

jezik etablirao kao zajednički i u Austriji i u Njemačkoj i u Švicarskoj, usprkos svim razlikama, i to stoljećima prije razvoja modernih nacija, pa zajednički njemački jezik nikoga danas uopće ne smeta. Oni su to stoljećima diskutirali i prihvatili taj jedan kulturni jezik, bez obzira na regionalne različitosti. I točka.

Njihov je diskurs prošao na jedan način, hrvatski i srpski se pokušavalo ujediniti, odnosno početno *zajednički diskutirati*, i to tek onda kada su i nacije i diskursi već stoljećima diskutirali *u drugome pravcu*. Stoga je i projekt zajedničkoga jezika u Hrvatskoj i Srbiji definitivno propao, premda ga Kordićeva uspoređuje s okretanjem Zemlje oko Sunca (Galilei). Stvarnost je daleko bizarnija, taj »srpskohrvatski jezik« postoji još jedino u samodiskursu (*soliloquia*) Snježane Kordić, samo u njezinu krilu poput one »zlatne ptičice« koju spominje.

Sva ostala argumentacija rezultira zapravo iz ove prve spoznaje. Hoće li tko njemački jezik u svojoj deskriptivnoj teoriji nazvati jednim *policentričnim jezikom* ili ne, posve je svejedno svim današnjim govornicima toga jezika, to ostaje određena *lingvistička konceptualizacija* koja uopće ne utječe na pitanje postojanja, nastanka i razvoja (povijesnoga diskursa) jednoga i istoga njemačkoga jezika. Nasuprot tome, »srpskohrvatski« bi jezik valjalo tek danas *kroz diskurs stvoriti* kao svim potencijalnim *diskursantima* jedan i imenom općeprihvatljiv jezik, da bi taj tek potom uopće mogao i u znanosti – ona dolazi *post festum* – biti *jedan zaseban jezik (Einzelsprache)*. Tek kada bi bio od sviju prihvaćen kao jedan *zaseban jezik*, mogli bi ga neki lingvisti *u svome metajeziku i samo za svoje potrebe* nazivati *viševarijantnim ili policentričnim jezikom*. Od toga zajedništva, ni uza svu prisilu, u slučaju hrvatskoga i srpskoga nije ostalo ništa, a kamoli da bi tko danas dragovoljno sanjao o jednome zajedničkom jeziku.

Simpson je (1994) pokazao da se ni kriterij međusobne razumljivosti, koji Kordićeva apostrofira kao drugi kriterij jedinstva jezika, pošto nije općenito primjenjiv, također ne može promatrati kao *definiens* zasebnoga jezika. Ali kako hrvatske i srpske elite, te obični ljudi danas komuniciraju vrlo ograničeno, ali i tada ne na istom pismu, to je mišljenje Kordićeve da se svi dobro razumiju čisto spekulativno, da ne kažem iluzorno. Međutim, čak da je razumljivost iznimno velika, to nema *nikakve dokazbene snage za definiciju jednoga zasebnog jezika*, a takvih primjera ima i drugdje (norveški i danski). Još manje će o tome odlučivati *mjerenje razumljivosti* indigenih jezika u Sjevernoj Americi što su pokušali raditi neki američki lingvisti (Harris) na osnovi nekoliko stotina riječi, a što bi na hrvatski i srpski željela primijeniti Snježana Kordić. Stoga je Ulrich Ammon (2005: 1536-1543) u najnovijem izdanju trosevećane enciklopedije *Sociolinguistics*, u prikazu »Pluricentric and Divided Languages«,

televizije (ZDF) prikazuje seriju u deset nastavaka *Die Deutschen* i to povodom milenija toga carstva. Serija počinje naravno s prvim godinama 11. st. Tko će u tu činjenicu uvjeriti Snježanu Kordić? Nitko, jer takvo što ne postoji u njezinoj glavi. Prije 19. stoljeća, koliko mogu prosuditi, za nju ne postoji ni jezik ni nacija, ni ondje ni ondje.

što Kordićeva ne citira, hrvatski, srpski, češki i slovački ubrojio u rastavljene a ne pluricentrične jezike: »*Divided language; examples are Danish and Norwegian, Czech and Slovak, or Serbian and Croatian*«. Sada Kordićeva pokušava dokazati da Ammon nije razumio kako se svi ti ljudi dobro razumiju (valjda u 21. st. tek na usmenoj, ne na pismenoj razini?), pa da bi imala pravo ona a ne on, pa kako ja nisam razumio Ammona i sl. Usput, Ammona Kordićeva, kako rekoh, uopće nije bila citirala što je on napisao o hrvatskome i srpskome, iako se na njega stalno pozivala kada je pisao o njemačkome jeziku, e da bi kroz teorijski *salto mortale* dokazala da je ista situacija i sa »srpskohrvatskim«. Sada kaže da ga je ipak citirala i kada je riječ o »našem jeziku«. To ipak tek kada je u ruke od redakcije dobila moj odgovor njoj, pa je kao kućni autor u *Književnu republiku* (2008, 1-2), prije objavljivanja moga odgovora, ugurala još jedan člančić pod njenim vječnim naslovom »O naciji, povijesti i jeziku«, gdje spominje raznorazna »zbunjivanja«. Međutim, ni u najnovijem njezinu člančiću (2009) u literaturi nema Ammonova (2005) članka koji *izrijekom dijeli hrvatski i srpski*, pa je jasno da ga Kordićeva želi ignorirati, tj. barem spriječiti da za nj netko u Zagrebu sazna. Uz taj Ammonov članak njezina je teorija jednostavno *passé*. U stvari, upravo stoga Ammon »zbunjuje«, valjda samo nju, svima drugima u sociolingvistici je stvar posvema jasna: hrvatski i srpski su jednom zauvijek rastavljeni jezici i *basta*, iako je u prošlosti za jedno vrijeme bio tek politički krpljen viševarijantni jezik. Stvar je za sociolingvističku znanost, što potvrđuje i konačna Ammonova konstatacija u toj reprezentativnoj europsko-američkoj i najnovijoj enciklopediji struke, jednom zauvijek ne samo praktično nego i teorijski okončana. Stoga preporučam gospođi Kordić da ubuduće ne spominje Ammona kada bude govorila o njezinom privatnom »srpskohrvatskom« jeziku¹¹. Po Ammonu toga jezika uopće nema, pa njega Kordićeva (2009) jednostavno krivotvori. *Und Schluss!*

Najsmješniji je, bar za mene, njezin prigovor o razlikama *plattdeutsch* – *hochdeutsch*, osporava ono što nisam tvrdio a ne odgovara na ono što jesam. Sasvim je svejedno gdje koji počinje a gdje koji završava danas ili kroz povijest, odlučujuće je da *nema genetskoga kriterija* za određivanje granice gdje počinje a gdje završava *današnji njemački* ili *nizozemski*. Stoga ponavljam (str. 203): »Ovdje bih mogao našire obrazlagati *shortcoming* pokušaja definiranja jezičnoga jedinstva na osnovi predmnijevanoga genetskoga zajedništva određenih dijalekata metodom *strukturnalne dijalekatne geografije* (»dijalektološko makazarenje«), koja i danas nažalost dominira u Hrvatskoj na štetu povijesne dijalektologije, ali mislim da to nije potrebno. Umjesto toga pozvat ću se tek

11 Kordićeva nijeće i da je Heinz Kloss vidio hrvatski kao *Ausbausprache*, citirajući neke rane Klossove radove. Umjesto da meni prigovara ovo ili ono mogla je priupitati Klossova učenika Leopolda Auburgera zašto je u Njemačkoj još 1988. objavio knjigu o glagolskoj morfologiji *hrvatskoga jezika* koju je napisao upravo kod Klossa, i to još u vrijeme kada su neki jezikoslovci u Zagrebu, pa i njezini učitelji, cvrkutali o zajedničkom srpskohrvatskom jeziku.

na pojašnjenje J. M. Y. Simpsona (1994: 1895), jednoga od izdavača reprezentativne desetsveščane *The Encyclopedia of Language and Linguistics*, koji je na osnovi usporedbe raznih dijalekatnih *continua*, germanskih, romanskih i slavenskih, na istom mjestu zaključio: ›*There is therefore no linguistic reason for postulating a boundary where ›German‹ ends and ›Dutch‹ begins [...]. If it is attempted instead to regard ›a language‹ as a ›group of dialects‹, it will be apparent that one has no independent, universally applicable linguistic criterion by which one language can be singled out as opposed to another, genetically related, one.* U svakom slučaju taj kriterij genetskoga jedinstva za razgraničenje jezika nije općenito primjenjiv i zbog toga je genetsko-lingvistički uopće, a povijesno-sociolingvistički posebice, neodrživ«. Taj je kriterij jednostavno neodrživ u lingvistici, to je po Simpsonu stanje znanosti, nitko ga u bijelom svijetu za klasifikaciju *književnih i živih jezika* ne zastupa, jer jednostavno nije općenito primjenjiv, tj. ni tamo gdje se govori tzv. *štokavskim* jezikom.

Potom sam bio pokazao (str. 210) zašto je ta teorija neodrživa, što Kordićeva međutim uopće nije razumjela, što me više uopće ne čudi: »To znači, kada Kordićeva tvrdi da je zbog izabranog štokavskog narječja to jedan jezik, ona suspendira ne samo jezičnu realnost postojećih jezika, naroda i država, nego *griješi i u teoriji*, odnosno u pretpostavci da se *iz pozitivnoga opisa i izoliranja nekih osobina* određenog dijalekta ili jezika *uopće može znanstveno utvrditi i stvarnu definiciju opsega istoga jezika dijakrono i sinkrono*, tj. niječući svaku mogućnost, bilo povijesnoga razvoja i identificiranja, bilo aktualne volje predmetne jezične zajednice.« Dakle, sasvim je svejedno iz kojih su se dijalekata razvili nizozemski i njemački jezik, ili gdje danas počinje jedan ili drugi, to se barem *nikako ne da dokazati* time gdje *genetski gledano* počinju ili se razvijaju dijalekti tipa *plattdeutsch (niederdeutsch), niederländisch, hochmitteldeutsch* oder *ostfriesisch*, ili bilo koji od tih i sličnih dijalekata. Pandžić dakle nigdje nije bio tvrdio, što podmeće Kordićeva (str. 272), da »*plattdeutsch* i nizozemski imaju monodijalektalnu osnovu«, isto tako nije tvrdio da »*plattdeutsch ... i njemački*« imaju monodijalektalnu osnovu. Tvrdio je, naprotiv, da jedan dio Nijemaca u svakodnevnoj uporabi i danas koristi *plattdeutsch*, tako i jedan dio Nizozemaca, posebice kroz povijest, a da je ipak jednima književni jezik njemački (*hochdeutsch*), drugima nizozemski. Samo to je tvrdio Pandžić. Zapravo, svaka dva susjedna sela od izvora do ušća Rajne bolje se međusobno razumiju od sela napreskok, i to od Alpa do Rotterdama. Međutim, *nikakva genetsko-lingvističkoga* razloga nema danas na njemačko-nizozemskoj granici reći da se na jednoj strani govori i piše njemački a na drugoj nizozemski književni jezik. O tome je u prošlosti odlučila politika i volja (*diskurs*) ljudi koji su se priklonili jednoj ili drugoj opciji. Slično se dogodilo i u istočno- i južnoslavenskom dijalekatnom kontinuumu. Za prihvaćenost književnoga hrvatskoga ili srpskoga jezika nikakvu ulogu ne igra činjenica dokle se protežu */d/ - /j/ - (*dj)*, te */što/* ili */šta/* (*čt-*, *št-*, *šč-*) izoglose. Od Alpa do Egejskoga mora, primjerice, svaka

dva susjedna sela su se u povijesti jezično bolje razumjela od udaljenijih sela, tako i slovenska sela sa zagorskim selima bolje nego li zagorska sa slavonskim štokavskim selima. Isto tako torlačka sela prema bugarskoj granici su se daleko bolje razumjela s bugarskim govorima nego sa srpskim govorima u Semberiji i Mačvi. I usprkos tome *književni se hrvatski jezik*, slično i bugarski i srpski, iz jedinstvenih povijesno-političko-religijsko-jezično-kulturnih razloga danas ustalio na svom odgovarajućem području kod određenih ljudi, bez obzira na činjenicu gdje se i kada može zboriti o genetsko-lingvističnome štokavskome ili ovome ili onome zajedništvu.

Perverzija zaključka Snježane Kordić je stoga u tome da se biva ja slažem, a ne ona sama, sa srpskim jezikoslovcima o tzv. *pozitivnim kriterijima* za određivanje jednoga jezika za jednu naciju (str. 276): »Iz Pandžićeve tvrdnje da u policentričnost jezika ›mogu tek pokojega naivnog čitatelja Književne republike i(li) neizlječivoga Jugoslavena uvjeriti« (211) vidi se da Pandžić ne samo što jezik pogrešno identificira s nacijom nego ga pogrešno identificira i s državom.« Golem je broj ovakvih pogrešnih zaključaka u članku gospođe Kordić, ali ja nemam volje odgovarati na svaku glupost. Ona uopće ne razumije što želim reći, ali ne poznaje ni praksu znanstvene argumentacije. Kada sam pisao o »neizlječivome jugoslavenu« ono sam *j* pisao minuskulom, tako je to i otisnuto, Kordićeva prepravlja u majuskulu, pa taj *jugoslaven* nema blage veze, barem ne u mom diskursu, s konačno propalom Jugoslavijom kao državnom konstrukcijom, a još manje s izmišljenom nacijom, nego ima veze tek s *propalom ideologijom jugoslavenstva* (slične su propale ideologije komunizam i fašizam). Daleko od toga da bih ja izjednačavao nepostojeću državu s nepostojećim jezikom, to je ipak diskurs same Snježane Kordić, a ne Pandžićev.

Isto tako nigdje nisam napisao da je Kordićeva tvrdila da se jezik mora »podudarati s državom«, uopće ne. Pandžiću je poznato da jezici iz ovih i onih povijesnih razloga mogu biti književni jezici više nacija (npr. španjolski, engleski), zvali se oni u tipološkoj *metajezičnoj* klasifikaciji danas *policentrični, multicentrični, plurikontinentalni, intra- ili interpatrialni*, ili tome slično, sasvim svejedno. Dakle, Pandžiću je poznato da Kordićka ne tvrdi da se jezik podudara s državom. To joj doista nigdje nisam spotaknuo. Što ona opet ne zna, zbog očevidnoga pomanjkanja logičnog načina zaključivanja i niske razine apstrakcije, a to ipak zna Pandžić, jest činjenica da se ne može generalizirati i tvrditi da je posvuda ista situacija odnosa nacije i jezika (povijesnoga diskursa), tj. ako su donekle slični povijesni razvoji bili u Engleskoj i Americi, Španjolskoj i Kolumbiji, Njemačkoj i Austriji, onda tako nije moralo biti i u Hrvatskoj i u Srbiji, Poljskoj i Ukrajini, Lausitzu Gornjem i Donjem, itd. Naprotiv, zbog ovoga ili onoga povijesnoga razloga jezici su se izdiferencirali u »povijesnom diskursu«, a ne *za jedan dan* svi na jedan način, svi jezici recimo po definiciji genetsko-lingvističkih kriterija, primjerice jedan jezik u jednomu danu u jednoj bečkoj krčmi (1850) zbog zamjenice *što* ili *šta*, kako to tvrdi

Kordićeva za njezin jezik policentrični. Dočim Kordićeva prizna da se normiranje književnih jezika, bilo kojih, slično izgradnji nacija, mora metodički promatrati *ne genetsko-strukturalno-tipološki* nego *povijesno-sociolingvistički*, dakle da bez obzira na ove ili one genetske i dijalekatne kriterije ipak mogu nastati različiti, tipološki promatrano, izvorno monodijalekatni ili polidijalekatni književni jezici, tj. kada to prizna za njemački i poljski, gornjo- i donjolužičko-sorbski, priznat će to i za hrvatski i srpski, te bilo koji drugi jezik. No, za to joj, u pomanjkanju logike, očito treba vremena.

Doduše, *strukturalni i sinkroni* pristup jeziku (*langue*) kao izvanjskom, reificiranom (opredmetljenom) sustavu znakova, koji je uveo Saussure u 20. stoljeću, gdje genetska lingvistika praktički ne igra nikakvu ulogu, kod nekih je jezikoslovaca ostavio dojam da je to i jedini pristup, iako u zbiljnosti to ni kod samoga Saussurea nije jedina razina jezika. On je vrlo dobro znao da i *parole* igra iznimno veliku, ovdje bih to nazvao, *socijalnu* dimenziju jezika. Također mu je, kao školovanom indogermanistu, i dijakronijski, također strukturalni pristup, bio vrlo važna metoda analize jezika. Jeziku se dakle i u strukturalnom smislu, barem prema Saussureu, mora pristupati s više strana, ali i tada u punoj svijesti da niti jedan od tih pristupa sam za sebe ne može tvrditi da je sa izvana definirao *ovaj ili onaj jezik*, usprkos višeslojevitim nastojanjima kasnije strukturalistički motivirane lingvistike, ne manje i u isto vrijeme nastale analitičke filozofije.

U konačnici dakle, ni Saussure sam (*Cours de linguistique générale*), ni bilo tko od njegovih doista brojnih nasljednika, ne bi za sebe tvrdio da on može *prosuđivati i presuđivati*, pogotovo ne u ime konačne objektivnosti, tko koji jezik govori i kako će se taj jezik zvati, njega zanima tek *opis strukture jezika, bilo kojega a ne jednoga jezika*. Strukturalno-sinkronijska metoda je bez sumnje ubrzala nastanak novih i često kratkoživih poststrukturalnih deskriptivnih lingvističkih teorija, ali ni jedna od tih teorija ne bi sebi priuštila takvu *hybris* da bi tvrdila da napušta *deskriptivnu* i preuzima *preskriptivnu* zadaću lingvistike. To bi u konačnici značilo da je netko prosudio da je upravo *ta i jedino ta* deskriptivna teorija ona ultimativna i nepromjenjiva, zapravo identična sa svojim predmetom, sa samim *langue*. U tom momentu, međutim, jezik više ne bio bilo moguće promatrati kao reificiranu izvanjsku stvarnost sustava znakova, nego bi *jezik i metajezik* bili zapravo identične veličine. Saussureu to stoga ne bi nikada palo na pamet jer bi to praktički značilo ne samo gubitak dostojanstva lingvističke znanstvenosti, nego bi nastalo ono, što je Martin Heidegger kasnije naširoko tematizirao, tj. da su i jezik i metajezik mogući tek *kao poezija*, analiza jezika stoga moguća tek u uvijek iznova ubačenim metaforičnim, nikada završenim formulacijama (*je neu*).

Sumnjam da će »serbokroatistica« Kordić razumjeti o čemu ja to ovdje zborim, za nju je ova razina diskursa neka čudnovata priča. Stoga ću, ne zbog nje nego zbog čitatelja, na jednom drugom primjeru pokazati zašto strukturalna

analiza jezika, bez obzira koja, iako posve legitimna, nema upravo ništa s pitanjima definiranja tzv. plemenskih, nacionalnih, višenacionalnih, policentričnih ili polikontinentalnih jezika. Ona može promatrati i opisivati *svaki* od tih i svaki od bilo kojih drugih jezika kroz *svoje metajezične naočale, ali ne može te naočale proglasiti jednim, bilo kojim jezikom*. A upravo bi to htjela Kordićeva, najprije preuzeti jedine za nju postojeće matajezične naočale *strukturalne lingvističke geografije*, koja se neuspješno pokušava uvesti tek 50-tih godina 20. st. (Weinreich 1954), te nema veze sa Saussureom, pa potom zaključiti da su te *naočale i sâm jezik* koji je ona definirala za sve ljude unutar granica koje je povukla za zelenim stolom prema nekim izoglosama¹² ili umišljenim vokalskim dijasistemima. Nažalost, takvu *primitivnu, tj. predznanstvenu identifikaciju* a) strukturalne analize jezika, b) strukturalne geografske dijalektologije i c) definiranja književnih jezika (tzv. osakaćeni »lingvistički kriteriji«), s čime Saussure doista nema blage veze, čvrsto zastupa srpska »pozitivistička škola«, ali i, barem u *subtekstu*, poneki jezikoslovac iz Zagreba, uglavnom učitelji Snježane Kordić (usp. Badurina et al. ed. 2009; Kordić 2009). Nitko drugi u bijelome svijetu, izuzev, naravno, Pera Jacobsena i srpskih *slovopisaca* (usp. Kordić 2009: 90), ne bi danas tako lako, ne primijetivši dakle da se radi o posve *različitoj razini* promatranja jezičnih pojava (*Kurzschlusslogik*), sa strukturalne i opće analize jezika (*langue*) »skoknuo« u »strukturalnu dijalektologiju *sui generis*« i u »pozitivnu razdiobu« današnjih književnih jezika.

Ipak, oprez, nije tek ljudski jezik bio predmetom površne strukturalističke analize u dvadesetim i tridesetim godinama 20. stoljeća. Po sličnoj metodi se promatralo i čovjeka samoga, pa su mjerila »rasnih higijeničara« dobivala svoju »znanstvenu« legitimaciju poglavito kod određenih pseudoznanstvenika tipa socijalnih darvinista. Oni su mislili da mogu *objektivno* prosuditi kojoj rasi koji čovjek pripada i to, po navodno posve *objektivnim*, to će reći *mehaničko-strukturalnim* kriterijima. Uopće nisu pitali kojim se metajezičnim sustavom može opisati njihov jezik, što govore ili razmišljaju, nego su se pitali kojoj rasi pripada koji od ljudi. O tome su opet odlučivali *izvanjski objektivni*, danas bi netko rekao *pozitivni genetski kriteriji*, primjerice da li oči stoje duboko ispod čela ili ne, kakav je oblik glave, boja očiju i kose, rast, i sl. Sve su to bile *naizgled mjerljivi* genetsko-strukturalni kriteriji (usp. Daston & Galison 2007: 360), ali u konačnici *što to stoji u glavama* idealno-tipskih »sjevernjaka«, odnosno miješanih »dinaraca« visokoga rasta, ta navodna *mehanička* i(li) *struk-*

12 Takav luksuz izvanjskoga tipologiziranja i imenovanja jezika putem strukturalne geografije i tzv. dijasistema mogu si dopustiti neki indogermanisti kada pišu o prajezicima i pradijalektima, a ne o današnjim književnim jezicima. Međutim, nedavno je, iz čista mira, Mate Kapović (2008: 103sl.) na senzacionalan način otkrio, uz poznate južnoslavenske jezike, i neki novi *srednjojuznoslavenski jezik*, koji bi se barem geografski donekle mogao poklapati sa *srpskohrvatskim* Snježane Kordić, tj. kao jezični »kompleks« od slovenske do makedonske granice. Ipak, Kapoviću nije jasno je li taj jezik uopće ikada postojao, njemu je bitno da postoji *znanstvena konceptualizacija* toga jezika. Komu ili čemu ta proizvoljna i očito samodostatna konceptualizacija uopće služi, Kapović ne bilježi.

turalna metoda nije nikada mogla pokazati. Pokazala je tek ono što je sama *u centimetrima* izmjerila, i to tek na (para)metru koji je *sama donijela*, bez ikakve veze sa *stvarnim osobinama* »premjerjenih« ljudi.

I zbog toga je svaka metoda u jezičnoj i filozofskoj znanosti koja *po jednom jedinom izvanjskom (pozitivnom) parametru*, kao kod Kordićeve, redukcionistički prosuđuje književne i žive jezike ovih ili onih naroda, plemena ili pojedinaca, među znanstvenicima neprihvatljiva. U *metajeziku* su tipologiziranja nužna da bismo dobili usporedive veličine pri analizi (pra)jezika (npr. germanški, baltički, slavenski, itd.), ali se niti jedan ozbiljan lingvist ne bi usudio tvrditi da je on definirao granice *ljudi* koji danas govore ovim ili onim *književnim* jezikom. Lingvisti bi rekli da se ova ili ona izoglosa proteže otprilike do tamo ili do tamo, posve svjesni da je to *tek jedan od tisuće parametara* koji bi se morali koristiti pri analizi svakoga jezika, ali da to blage veze nema s činjenicom gdje danas počinje a gdje završava koji *književni* jezik. To će bolje znati ljudi koji se služe svojim književnim jezikom, a taj će potom lingvisti analizirati, a ne stvarati.

Na koji se način mijenjao pojam *znanstvene objektivnosti* u prirodnim znanostima kroz stoljeća do danas (od prirodne preko mehaničke i strukturalne objektivnosti do tzv. nanomanipulacije) na impresivan način pokazuju Daston & Galison (2007) u knjizi *Objektivität*. U društvenim znanostima opet, gdje je problem *jedinstva mišljenja i stvarnosti* hermeneutički gledano jednostavnije pretpostavljati i demonstrirati, na pitanje što je to objektivnost, daleko je teže jednoznačno odgovoriti. O tome, dakle što je to objektivnost, mnogo se toga dade pročitati kod Immanuela Kanta (*KrV*), ali ne samo kod njega, o čemu ovdje doista ne treba raspravljati.

Tvrditi pak danas, kao što to čini Kordićeva, da je njezina lingvistička objektivnost tako istinita kao što je objektivno okretanje Zemlje oko Sunca, znači ujedno ne poznavati mnoge druge metajezične teorije koje danas opisuju jezik, a te se često ne slažu ni u poimanju objektivnosti ni subjektivnosti. Pa ako ima toliko različitih metajezičnih teorija, to će reći da nije jedna jedina, valjalo bi biti daleko oprezniji s usporedbama (Galilei). U konačnici se tako moglo lako dogoditi, pa se i dogodilo, da je *objekt svoje teorije* (»srpskohrvatski jezik«) Snježana Kordić moguće *sasvim objektivno i prikazala*, ali taj *isti objekt* ona ipak *nigdje nije u stvarnosti našla, nego ga je sama načinila*. Ptičica je dakle doista fina i zlatna, ali *ne može letjeti*. Upravo to je i velika sreća za Kordićevu, ona će je i ubuduće kao kućnoga ljubimca neprestano – uvijek imaginarno nizdaku – maziti, a čitatelji *Književne republike*, za razliku od čitatelja stručne lingvističke literature, moći će u tom maženju dugoročno uživati.

4. *Quousque tandem?*

Dakle, Kordićeva u pomanjkanju boljih argumenata, nema ih, ali i zbog oskudne argumentacijske razine, na koncu izvlači iz širokoga repertoara priučene terminologije pojmove kao što su (str. 277) »govor mržnje i huškački jezik«. Time da se služim ja a ne ona. Naravno, nije moglo biti drukčije kada je ona manje više sve svoje supolemičare posljednjih godina proglasila i(li) usporedila s nacistima, fašistima, Hitlerovim sljedbenicima i etiketirala sa sličnim manje probavljivim »komplimentima«, pa zašto bih ja tu bio iznimka. Njezina etiketiranja vjerojatno su za nju osobno tek »govor ljubavi«, istinita u istoj mjeri kao i njezin kućni »srpskohrvatski« jezik, koji ona »iz ljubavi prema znanosti« želi nametnuti svim ljudima od slovenske do makedonske granice. »Govor mržnje i huškački jezik« koji meni imputira je stoga kao floskula još priličito nježna formulacija za *najpoznatiju slavisticu* u Njemačkoj. Protivu koga ja to huškam ili koga ja to mrzim, ne veli Kordićeva, ali slijedeći tijek njezine »logike« valda misli da huškam protivu nje, te da je žestoko mrzim. Ili možda huškam protiv velikosrpskih zagovornika rata zovući ih pravim imenom? I nakon poraza srpske okupacijske soldateske u Hrvatskoj (1995), Kordićkin »sintaktičar« Miloš Kovačević i njegovi istomišljenici niječu (1998) u jednom doista huškačkom pamfletu, objavljenom u milijunskoj nakladi (*Slovo o srpskom jeziku*), i hrvatski narod i njegov jezik unutar »štokavskih granica srpstva«, tj. sve do Karlovca i Karlobaga. Je li huškanje tu činjenicu napisati ili je huškanje kidisati na hrvatski narod i granice Republike Hrvatske? O tome bi Kordićeva trebala dobro razmisliti i konačno ispitati na kojoj je strani.

Ipak, Kordićevoj je u međuvremenu moglo postati jasno da mržnja i huškanje nije moja metoda, suviše je primitivna. Prije će biti da mi je interes njezinu oskudnu argumentaciju dovesti *ad absurdum*, tako da se *quasi* znanost prokaže kao ono što i jest, tj. kao *anakronistična karikatura znanosti*, koja bi se htjela zvati lingvistikom. Tvrdi da bih nju htio (str. 277) »povezati s P. Ivićem i M. Kovačevićem i predočiti kao zastupnicu njihovih ideja. Ali meni [tj. njoj] nije poznato da su P. Ivić ili M. Kovačević citirali onih nekoliko stotina autora koje ja [tj. ona] u svojim radovima citira[m]«. Tih nekoliko stotina radova koje spominje Kordićeva nisu ništa drugo nego *dimna zavjesa* koja bi trebala sugerirati znanstvenost, a ustvari ipak demonstriraju puku neukost priučene gospođe. Konačno, ti se citirani radovi ne odnose na jezik nego na izgradnju nacija i sl., što sa srpskim i hrvatskim jezikom nema blage veze. Iviću, Garašaninu, Kovačeviću, Marojeviću, isto tako Vuku i Radovanu Karadžiću, ti radovi uopće nisu potrebni za pokazati što to oni hoće. Njima je u prvom koraku dostatno ustvrditi da se srpski jezik utvrđuje tzv. *pozitivnim* ili *objektivnim* kriterijima, odnosno granicama štokavskoga jezika (*štokavski=srpski*). Dapače, svi štokavci da su Srbi. Kordićeva se od njih *u načelu ne razlikuje ni za dlaku*. I ona veli, u

21. stoljeću čak, suprotiva danas važećoj lingvističkoj znanosti (usp. Simpson 1994), da se jedan jezik određuje istim pozitivnim kriterijima, istim *štokavskim* narječjem. Razlika je jedino u tome što taj jezik ona naziva *srpskohrvatskim* a oni *srpskim* jezikom, ali u načelu *slovopisci*, *zemljopisci* i *štokavski balističari* se uopće ne razlikuju od njezinih kriterija za utvrđivanje toga *jednoga jezika*. Pa što bi njima bilo potrebno nekoliko stotina radova da pokažu da nacija nastaje u diskursu? Oni bi naravno odmah *skužili* da načelo diskursa (nastanak nacija) protuslovi *pozitivnom načelu* određivanja jezika i nacije po *štokavskom jeziku*, pa bi ga *a limine* odbacili, jer ne služi velikosrpskim interesima. Po *načelu diskursa* mogli bi naime i Hrvati biti štokavci, a hrvatski bi jezik mogao biti normiran na štokavskom narječju. Drugim riječima, ti velikosrpski teoretičari bi smjesta razumjeli, što Kordićeva još uvijek ne uspijeva, da se dva načela logički isključuju, pa im njezina dimna zavjesa, *neupućenima tek simulira znanstvenost*, uopće nije potrebna. Stoga sam ju već pokušavao uvjeriti, naravno bez uspjeha, da mora odbaciti jedno ili drugo načelo, zajedno oni ne mogu opstati. To opet ne znači, mogla bi Kordićeva krivo zaključiti, da je *pozitivno* načelo, s moje strane gledano, ispravno, te da se slažem s velikosrbima ili s njom. Nipošto, to je posve promašeno načelo za određivanje književnih jezika, ali jedino ono služi velikosrpskim osvajačkim planovima, pa ga stoga velikosrbi kod Kordićeve i posebno cijene. Ona je konačno danas *apsolutna iznimka*, barem kada prihvaća »pozitivno« načelo za definiranje književnih jezika. Međutim, u tom slučaju ostaje joj sukob s logikom prvoga načela, naravno, ako ona uopće želi da je netko zove znanstvenicom. Dakle, apsurdna argumentacija Snježane Kordić, logički promatrano, pobija samu sebe.

Usprkos mome očitovanju, Kordićeva tvrdi da se ja osobno slažem sa *slovopiscima* (str. 277-278) u tome »da se nacija i jezik moraju podudarati«. Već sam pokazao da to mišljenje nikada nisam zastupao, nego da zastupam mišljenje da se *i nacije i jezici* razvijaju kroz povijest, već prema diskursu koji su imali i vodili određeni ljudi na određenom prostoru, *cosí o cosí*. Pa ako su Hrvati *izdiskursirali* svoju naciju i svoj jezik na određenom prostoru, Englezi isto tako, ali su svoj jezik prenijeli u Ameriku i tamo nastavili govoriti svojim jezikom engleskim, to nema nikakva problema da razne nacije govore jedan jezik, ako im je to već milo, primjerice Englezima i Amerikancima.

I Vuk Karadžić, tvrdi Kordićeva, da je bio bezgranično velikodušan. On je doduše tvrdio da su svi štokavci Srbi ali je zbog hrvatskih prosvjeda ipak pristao na to da se ljudi odrede *po vjeri*, Hrvati i Srbi, kako im je milo. To bi po Kordićevoj bilo dovoljno da se Karadžića još razumije kao vrlo tolerantna čovjeka, a ne velikosrpskog ideologa. Doista, Karadžić bi barem u tadašnjoj diskusiji sa Šulekom dopustio katolicima da budu Hrvati, iako je on protivu toga načela (on bi dijelio po jezičnom, *pozitivnom* načelu), međutim, ni tada on ne bi napustio svoje *pozitivno* načelo, tj. dopustio da *štokavski* bude *i hrvatski* jezik. Drugim riječima, štokavski katolici mogu, po njemu, »protuprirod-

no« biti i Hrvati, ali *štokavski jezik* da je *isključivo srpski*. Takvu velikodušnost, da bi Hrvati govorili *svojim stokavskim jezikom*, od njega doista ne možemo očekivati, isto tako ni od Garašanina, Ivića, Čubrilovića, Karadžića juniora, Kovačevića i Marojevića. Kordićeva stoga baca samo pijesak u oči čitateljstvu *Književne republike* kada želi ekskulpirati Vuka Karadžića i njegove nasljednike.

I kada ja tvrdim da je *štokavsko-jekavsko-ikavski jezik* u crkvi (Divković, Bandulavić, Kašić) bio u *nadregionalnoj* uporabi stoljećima prije nego su se Srbi riješili *sala debeloga jera*, dakle najkasnije od početka 17. stoljeća, onda Kordićeva veli (str. 272-273) da je u crkvi bio latinski, pa se zbog toga srpski i hrvatski nisu mogli razlikovati. Naravno, kanon mise je bio na latinskom, ali sve propovijedi, čitanja, čitav katekizam koji je svaki katolik morao *znati napamet*, sve je bilo – i kod čakavaca, a jednim dijelom i kod kajkavaca – na *štokavskom jeziku*, na Krku i u Olovu. Stoljećima. Onda dođe Snježana Kordić i veli da su taj jezik ti isti ljudi dobili od Vuka Karadžića sredinom 19. st., valjda onoga dana kada ga je Miloš Obrenović uveo u Srbiji. Neka joj bude, kao i svima onima koji to tako hoće, neka su slobodno prihvatili *štakavsko-ekavski* 1868., ali neka pusti one u miru koji s tim datumom ni s tim književnim jezikom (*štakavsko-ekavskim*) ne žele imati ništa zajedničkoga. Oni pak ljudi koji hrvatski jezik (*štokavsko-jekavske-ikavske stilizacije*) i njegovu književnu povijest *kroz stoljeća* prije toga termina, i to *nadregionalno* preko sva tri hrvatska narječja, do danas prepoznaju i zovu svojim književnim jezikom i svojom književnom tradicijom, ne moraju se, srećom, uopće obraćati na to što jedna izolirana jezikoslovna diletantica i okašnjela velikosrpska pomoćnica danas pokušava propovijedati.

Na koncu, da me Kordićeva opet ne bi krivo razumjela, ja uopće ne tvrdim da ona svojim pro(veliko)srpskim ispadima, koje pokušava upakovati u vrlo tanak celofan znanstvenosti, šteti interesima hrvatskoga jezika ili pak Hrvatske kao države. Naprotiv, mišljenja sam da njezini polemički ispadi, bez obzira gdje ih objavljivala, *mogu samo koristiti* – kao ekstravagantan primjer i prototip neznanstvene *quasi* lingvističke argumentacije na niskoj razini apstrakcije – svima onima koji hrvatski jezik znanstveno istražuju u povijesnoj protežnici i podučavaju u praktičnoj nastavi 21. stoljeća. Već sada je jasno, da su i zbog njezina neznanstvenoga pristupa, i neki nekoć najtvrdokorniji »serbokroatisti« u Njemačkoj Kordićkinu zlatnu ptičicu već odavno zakopali, pa je više nitko nigdje i nikada ne će iskopati. Ona je zauvijek *mausetot*. Dobro je stoga, *sehr gut sogar*, da samostojnost hrvatskoga jezika niječe osoba tako niske razine apstrakcije, u svakom slučaju bolje nego da to čini kakav poznati lingvist u svijetu. Među takvima naime, upravo zbog razine apstrakcije i očevidnoga prozelitizma, Kordićeva ne će naći niti jednoga suveznika. Ni danas ni sutra.

Drugim riječima, ja ne vidim nikakva razloga da bilo tko i bilo kada dođe na ideju u Hrvatskoj, na ovaj ili onaj način »progoniti« Snježanu Kordić, pro-

tiv nje huškati ili sl., ponajmanje iz znanstvenih razloga, što, naravno, ne će promijeniti činjenicu da će se ona i ubuduće osjećati progonjenom. Njezina plitka razina *quasi* znanstvene argumentacije koju danas objavljuje i u Zagrebu (Kordić 2009) ostaje naime, kao *apsolutna kontraindikacija*, lijep primjer – i za citirati – kako se jezik može bezuspješno *fabricirati i ideologizirati*, makar taj bio i ostao mrtvorođenče, fantazmogorija jedne jedine osobe.

Prijetiti ne će nitko čak ni »saveznicima« Snježane Kordić, pa ni »sintaktičaru« Milošu Kovačeviću, iako su oni bili i ostali daleko opasniji igrači od Snježane Kordić. Konačno, njihov pokušaj *srpsko-štokavskom balističkom kartografijom* markirati granice *srpskoga jezika i srpske nacije* kod Karlovca i Karlobaga je, nadam se, jednom zauvijek doživo slom. Ta *strukturalna dijalektologija* je doista bila daleko opasnija od današnjih *policentričnih nebuloza* Snježane Kordić. Ipak, opreza i zaštite svojih građana radi, morala bi se hrvatska vlada malo potruditi oko toga da barem svi potpisnici *Slova o srpskom jeziku*, ali i drugi teoretičari *velikosrpsko-okupatorsko-sveštokavsko-terorističkih* ideja, jednom budu, recimo za slobodne šetnje po tolerantnoj i europskoj Hrvatskoj, barem *vrlo nježno* priupitani, europska i američka praksa može tu biti dobar uzor (*watch list*), jesu li se u međuvremenu odrekli terorističko-osvajачke ideologije i sveštokavske kartografije, ili pak ostaju kod svojih starih, svim Hrvatima dobro poznatih ciljeva.

Literatura

A. Primarna

- Divković, Matije. 2009 [1616]. *Besjede*. Mleci: Petar Maria Bertano. Zagreb: Tusculanae editiones. Ponovljeno izdanje priredio Zvonko Pandžić. (= *Vrela za hrvatsku klturnu povijest/ Quellen zur kroatischen Kulturgeschichte*, 3). (u tisku)
- Grammatici Latini*. 1855–1870. Ed. Heinrich Keil (7 vols. & supplement). Leipzig: Teubner.
- Karadžić, Vuk. 1974 [1824]. *Kleine serbische Grammatik*. (ed. J. Grimm) München: Sagner.
- Kašić, Bartol. *Vanghielia i pistole*. 1641. Romae: Ex typographia Bernardini Tani.
- Kašić, Bartol. 1993 [1640]. *Ritual rimski*. Romae: Ex typographia Sac. Congr. De Prop. Fide. V. Horvat, ed. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Kašić, Bartol. 1999. 2000. *Versio Illyrica selecta seu Declaratio Vulgatae editionis Latinae. Bartholomaei Cassii Curistensis e Societate Jesu professi ac sacerdotis theologi*. Vol. 1. Edition. Vol. 2. *Kommentare*. Ediderunt Hans Rothe et Christian Hannick. Paderborn: Ferdinand Schöningh.

- Kašić, Bartul. 2005 [1604]. Bartholomaeus Cassius/ Bartul Kašić. *Institutiones linguae Illyricae/ Osnove hrvatskoga jezika*. Editionem alteram curavit, interpretatione vernacula commentariisque instruxit Zvonko Pandžić. Zagreb & Mostar: Tusculanae Editiones. (= *Vrela za hrvatsku kulturnu povijest/ Quellen zur kroatischen Kulturgeschichte*, 11).
- Patricius, Franciscus. 1999 [1581]. *Discussiones Peripateticae. Nachdruck der vierbändigen Ausgabe Basel 1581*. Herausgegeben von Zvonko Pandžić. Köln: Böhlau.
- Schlegel, Friedrich. 2002. *Lucinda. Roman. Preveo Tin Ujević. Prvo izdanje kritički priredio i uvodnim komentarom providio Zvonko Pandžić*. Zagreb: Konzor.

B. Sekundarna

- Albrecht, Jörn. 2007. *Europäischer Strukturalismus. Ein forschungsgeschichtlicher Überblick*. Tübingen: Gunter Narr.
- Ammon, Ulrich et al. eds. 2004. 2005. 2006. *Sociolinguistics: An International Handbook of the Science of Language and Society*. 2nd edition. Vols 1, 2, 3. Berlin & New York: Walter de Gruyter.
- Ammon, Ulrich. 2004b. »Standard Variety«. Id. et al. eds. 2004. 273-283.
- Ammon, Ulrich. 2005. »Pluricentric and Divided Languages«. Id. et al. eds. 2005. 1536-1543.
- Auburger, Leopold. 1988. *Verbmorphologie der kroatischen Standardsprache*. Heidelberg: Julius Gross.
- Auburger, Leopold. 1999. *Die kroatische Sprache und der Serbokroatismus*. Ulm: Hess Verlag.
- Auroux, Sylvain. 1994. *La révolution technologique de la grammatisation*. Liège: Mardaga.
- Auroux, Sylvain, E. F. Konrad Koerner, Hans-Josef Niederehe, Kees Versteegh, eds. 2000. *History of the Language Sciences: An international handbook on the evolution of the study of language from the beginnings to the present*. Vol. I. Berlin & New York: de Gruyter.
- Badurina, Lada & Ivo Pranjković & Josip Silić, eds. *Jezični varijeteti i nacionalni identiteti*. Zagreb: Disput.
- Brborić, Branislav, ed. 2006. *Srpski jezik u normativnom ogledalu. 50 odluka Odbora za standardizaciju srpskog jezika*. Beograd: Beogradska knjiga.
- Brelek, Mijo. 1982. »Bosanski franjevci-pisci izvori Stullijeva leksikona s posebnim osvrtom na Matiju Divkovića«. *Zbornik radova o Matiji Divkoviću*. Sarajevo: Institut za jezik i književnost. 131-141.
- Brozović, Dalibor. 1992. »Serbo-Croatian as a pluricentric language«. Clyne, Michael ed. *Pluricentric Languages*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. 347-380.
- Burke, Peter. 2006 [2004]. *Wörter machen Leute. Gesellschaft und Sprachen im Europa der frühen Neuzeit*. Berlin: Klaus Wagenbach Verlag.

- Cobarrubias, Juan. 1983. »Ethical Issues in Status Planning«. Cobarrubias, J. & J. A. Fishman, eds. *Progress in Language Planning*. Berlin & New York: Mouton Publishers. 41-85.
- Daston, Lorraine & Peter Galison. 2007. *Objektivität*. Frankfurt: Suhrkamp.
- Goebel, Hans. 2005. »Forschungsethische Probleme«. Ammon, Ulrich et al. eds. 946-955.
- Haarmann, Harald. 2004. »Abstandsprache–Ausbausprache«. Ammon, Ulrich et al. eds. 238-250.
- Iovine, Micaela S. 1984. »Main Trends in the Croat Language Question«. Pichio, Richardo et al. eds. *Aspects of the Slavonic Language Question. Volume I*. New Haven: Yale University Press. 101-156.
- Ivić, Milka ed. 2005. *Sintaksa savremenoga srpskog jezika. Prosta rečenica*. Beograd: Institut za srpski jezik SANU.
- Ivić, Pavle. 1991. »Greške u logici i logika u greškama«. *Serbia i komentari za 1990/1991*, Beograd.
- Ivić, Pavle. 1994. »Aktuelni trenutak srpskog književnog jezika«. *Srpsko pitanje danas. Drugi kongres srpskih intelektualaca*. Beograd.
- Kapović, Mate. 2008. *Uvod u indoeuropsku lingvistiku*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Katičić, Radoslav. 1989. »Slovenski i hrvatski kao zamjenjivi nazivi jezika hrvatske književnosti«. *Jezik*, 36. 97-109.
- Keipert, Helmut. 2003. »Die große Ähnlichkeit der slavischen Sprachen als Stereotyp der Slavischen Philologie«. Berwanger, Katrin & Kosta Peter, eds. *Stereotyp und Geschichtsmythos in Kunst und Sprache*. Frankfurt am Main: Peter Lang. 39-49.
- Keipert, Helmut. 2006. Recenzija izdanja Kašić 2005. *Zeitschrift für Slavische Philologie* 64 (2005/2006). 174-180.
- Kloss, Heinz. 1967. »Abstand languages und Ausbau languages«. *Anthropological Linguistics*, 9. 29-41.
- Kloss, Heinz. 1969. *Research Possibilities on Group Bilingualism: A Report*. Quebec: International Center for Research on Bilingualism.
- Kloss, Heinz. 1978. *Die Entwicklung neuer germanischen Kultursprachen seit 1800*. Düsseldorf: Pädagogischer Verlag Schwann.
- Koerner, E.F.K. 2007. *Jezikoslovnna historiografija. Metodologija i praksa*. Prevela Milica Lukšić, priredio Zvonko Pandžić. Zagreb: Tusculanae editiones.
- Kordić, Snježana. 2008. »O naciji, povijesti i jeziku«. *Književna republika*, 1-2. 186-208.
- Kordić, Snježana. 2008a. »Jezična povijest i formiranje nacija (odgovor Z. Pandžiću i T. Maroeviću)«. *Književna republika*, 5-7. 257-281.
- Kordić, Snježana. 2008b. »Purismo e censura linguistica in Croazia oggi«. *Studi Slavistici*, 5. 281-297.
- Kordić, Snježana. 2008c. »Nationale Varietäten der serbokroatischen Sprache«. Golubović, Biljana et al. eds. *Bosnisch – Kroatisch – Serbisch als Fremdsprachen an den Universitäten der Welt*. München: Sagner 93-102.

- Kordić, Snježana. 2009. »Policentrični standardni jezik«. Badurina, Lada & Ivo Pranjković & Josip Silić, eds. *Jezični varijeteti i nacionalni identiteti*. Zagreb: Disput.
- Law, Vivien. 2003. *The History of Linguistics in Europe from Plato to 1600*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Maroević, Tonko. 2008. »O povijesnosti, rode, da ti pojem«. *Književna republika*, 1-2. 181-185.
- Mesthrie, Rajend ed. 2001. *Concise Encyclopedia of Sociolinguistics*. Amsterdam et al.: Elsevier.
- Milosavljević, Olivera. 2002. *U tradiciji nacionalizma ili stereotipi srpskih intelektualaca XX veka o »nama« i »drugima«*. Beograd: Helsinški odbor.
- Mugglestone, L.C. 2001. »Academies: Dictionaries and Standards«. Mesthrie, Rajend ed. 615-616.
- Niebaum, Hermann & Jürgen Macha. 2006. *Einführung in die Dialektologie des Deutschen*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Pandžić, Zvonko. 2004. »Tense, Mood and Aspect in the First Grammar of Croatian (Kašić 1604)«. *Historiographia Linguistica* 31. 7-32.
- Pandžić, Zvonko. 2005. »Semantika tradicionalne gramatike. The Semantics of Traditional Grammar«. Kašić, Bartul. 9-188.
- Pandžić, Zvonko. 2008. »In grammaticos. O glotonomijskim iluzijama Snježane Kordić«. *Književna republika*, 3-4. 184-216.
- Pandžić, Zvonko. 2008a. »Misal rimski i Sveta pisma. O sudbini dva velika jezična projekta Bartula Kašića«. *Filologija*, 50. 145-196.
- Pandžić, Zvonko. 2009. *Nepoznata proza Marka Marulića. O novootkrivenim i novotribuiranim hrvatskim rukopisima*. Zagreb: Tusculanae editiones.
- Piper, Predrag. 1998. »Ni jezici ni kulture nisu nedeljivi. O deklaraciji o srpskom jeziku i filološkom srbovanju«. *Jezik danas*, 8.
- Pravopisno uputstvo za sve osnovne, srednje i stručne škole Kraljevine S.H.S.* 1929. Zagreb: Jugoslovenska štampa.
- Romaine, Suzanne. 2005. »Historical sociolinguistics«. Ammon, Ulrich et al. eds. 1696-1703.
- Sanders, Carol ed. 2004. *The Cambridge Companion to Saussure*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Simpson, J. M. Y. 1994. »Language«. Asher, R. E., ed. *The Encyclopedia of Language and Linguistics*. Pergamon: Oxford. 1893-1897.
- Skerlić, Jovan. 1909. *Srpska književnost u XVIII veku*. Beograd.
- Weinreich, Uriel. 1954. »Is Structural Dialectology Possible?« *Word*, 10. 388-400.

REPUBLIKA, časopis za književnost, umjetnost i društvo. Izdaju DHK i Školska knjiga d.d.
Uređuju: Ante Stamać, glavni urednik; Milan Mirić, odgovorni urednik
i Antun Pavešković, urednik